7-mavzu. Qonun böyiça vorislik

7-mavzu / 16 · 1-semestr

MUNDARIJA

1. Bob
2. Qisqaça xulosa
3. Kazuslar (IRAC)
4. Test
5. Glossariy
6. Xronologiya
7. Mind-map
8. Tuşuntiriş va sxema
9. Manbalar

Bob

Meros huquqida qonun böyiça vorislik eng köp uçraydigan holatlardan biridir. Fuqarolar har doim ham öz mol-mulkini taqsimlaş böyiça vasiyatnoma qoldirmaydilar. Bunday hollarda, meros qoldiruvçining mol-mulki qonunda belgilangan tartibda uning yaqin qarindoşlari örtasida taqsimlanadi. Uşbu darsimiz orqali qonun böyiça vorislikning asoslari, merosxörlarning navbatlari, ularning huquqlari va merosni taqsimlaşdagi asosiy tamoyillarni örganamiz. Şuningdek, dars davomida majburiy uluş, taqdim etiş huquqi, er-xotinning merosdagi huquqlari hamda merosni qöriqlaş va işonçli boşqariş kabi muhim masalalar tahlil qilinadi. Bu mavzu bölajak yuristlar uçun nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega bölib, oilaviy nizolarni adolatli hal etişda va fuqarolarning mulkiy huquqlarini himoya qilişda mustahkam poydevor bölib xizmat qiladi. Dars yöl xaritasi: dastlab vorislik asoslari va tamoyillarini körib çiqamiz, söngra beşta navbatdagi merosxörlar doirasini tahlil qilamiz. Keyingi qismlarda alohida himoyaga muhtoj şaxslar, jumladan, boqimandalar va majburiy uluş egalarining huquqlarini örganamiz. Yakunda merosni muhofaza qiliş tartib-qoidalari bilan tanişamiz.

QISQAÇA

- 5 ta navbat — Merosxörlar navbatlari soni (FK 1135-1139-moddalarida belgilangan)
- 1/4 qism — Boqimandalarning maksimal uluşi (Boşqa merosxörlar bilan birga meros olganda (FK 1141-modda))
- Kamida yarmi — Majburiy uluş miqdori (Qonun böyiça tegişi lozim bölgan uluşning yarmidan kam bölmasligi kerak (FK 1142-modda))
- Kamida 1 yil — Boqimandalik muddati (Meros qoldiruvçining vafotiga qadar birga yaşagan yoki qaramoğida bölgan muddat (FK 1141-modda))

7.1 Qonun böyiça meros oliş asoslari

Qonun böyiça vorislik — bu meros qoldiruvçi tomonidan vasiyatnoma qoldirilmagan, vasiyatnoma qonunga zid ravişda tuzilganligi sababli haqiqiy emas deb topilgan yoki vasiyatnomada meros mol-mulkining faqat bir qismi körsatilgan holatlarda vujudga keladigan huquqiy munosabatdir. Uşbu turdagi vorislikda merosxörlar qonunda qat'iy belgilangan navbat tartibida merosga çaqiriladilar (FK 1134-modda). Qonun böyiça vorislikning asosiy şarti şundaki, har bir keyingi navbatdagi merosxörlar faqatgina avvalgi navbatdagi merosxörlar umuman bölmaganda, ular qonunga muvofiq merosdan çetlaştirilganda, merosni qabul qilmaganda yoki undan ixtiyoriy ravişda voz keçgandagina vorislik huquqiga ega böladilar. Bu qoida meros qoldiruvçiga eng yaqin bölgan şaxslarning huquqlarini birinçi navbatda himoya qilişga qaratilgan. Oila huquqi va meros huquqining özaro boğliqligi farzandlikka oliş munosabatlarida yaqqol namoyon böladi. Qonun böyiça vorislikda farzandlikka olingan şaxs va uning avlodlari, bir tarafdan, farzandlikka oluvçi şaxs va uning qarindoşlari, ikkinçi tarafdan, tuğişgan qon-qarindoşlarga töliq tenglaştiriladi. Biroq, farzandlikka olinganlar va ularning avlodlari farzandlikka olingan şaxsning biologik ota-onasi hamda buva-buvilari, aka-ukalari, opa-singillari vafot etganidan keyin qonun böyiça meros olmaydilar. Xuddi şunday, farzandlikka olingan şaxsning biologik ota-onasi hamda buva-buvilari, aka-ukalari, opa-singillari ham farzandlikka olingan şaxs va uning avlodlari vafot etganidan keyin qonun böyiça meros oliş huquqiga ega emaslar. Bu qoida bola manfaatlarining ustuvorligini hamda yangi oilaviy aloqalarning huquqiy ahamiyatini ta'minlaydi va manfaatlar töqnaşuvining oldini oladi. Faraziy misol: Fuqaro Anvar vafot etdi va heç qanday vasiyatnoma qoldirmadi. Uning qonuniy merosxörlari qonunda belgilangan navbat asosida uning mol-mulkiga egalik qiliş huquqini qölga kiritadilar. Agar Anvar bolaligida boşqa oilaga farzandlikka berilgan bölsa, uning biologik ota-onasi bu merosdan uluş talab qila olmaydi, çunki ular örtasidagi huquqiy aloqa uzilgan hisoblanadi.

- Qonun böyiça vorislar navbat tartibida çaqiriladi (FK 1134-modda).
- Farzandlikka olinganlar tuğişgan qarindoşlarga tenglaştiriladi (FK 1134-modda).
- Keyingi navbat oldingisi bölmagandagina çaqiriladi (FK 1134-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Farzandlikka olingan şaxs özining biologik ota-onasidan meros oliş huquqini yöqotadi, çunki u farzandlikka oluvçining qon-qarindoşlariga tenglaştiriladi.

7.2 Qonun böyiça vorislik tamoyillari

Qonun böyiça vorislik özига xos bölgan bir neçta asosiy tamoyillarga tayanadi. Birinçidan, navbatlilik tamoyili bölib, bunda qarindoşlik darajasining yaqinligiga qarab merosxörlar maxsus guruhlarga, ya'ni navbatlarga ajratiladi. Bu tamoyil merosning begona şaxslarga emas, balki marhumning eng yaqin kişilariga ötişini ta'minlaydi. Ikkinçidan, uluşlarning tengligi tamoyili qat'iy amal qiladi. Ya'ni, bir navbatga çaqirilgan barça merosxörlar örtasida meros mol-mulki doimo teng uluşlarda taqsimlanadi. Ularning yoşi, jinsi yoki moddiy ahvoli uluş miqdoriga ta'sir qilmaydi. Uçinçidan, oila a'zolari va ijtimoiy himoyaga muhtoj şaxslarni qöllab-quvvatlaş tamoyili mavjud. Bu tamoyil mehnatga qobiliyatsiz boqimandalar va majburiy uluş egalarining huquqlarini kafolatlaş orqali namoyon böladi. Törtinçidan, qon-qarindoşlik va nikoh aloqalarining e'tirof etilişi tamoyilidir. Qonunçilik meros qoldiruvçining eng yaqin kişilari — bolalari,

qonuniy nikohdagi eri yoki xotini va ota-onasiga mutlaq ustuvorlik beradi. Beşinçidan, ixtiyoriylik tamoyili amal qiladi, ya’ni heç kim merosni qabul qilişga majbur emas; merosxör öz ixtiyori bilan merosni qabul qilişi yoki undan voz keçişi mumkin. Bu jarayonda heç qanday majburlaşga yöl qöyilmaydi. Şuningdek, meros huquqida sud nazorati muhim örin tutadi. Agar merosxörlar örtasida nizo kelib çiqsa yoki merosni taqsimlaşda adolatsizlikka yöl qöyilsa, masala sud tartibida hal etiladi. Uşbu tamoyillar meros taqsimotida oilaviy nizolarning oldini olişga, fuqarolarning mulkiy huquqlarini himoya qilişga va jamiyatda adolatni ta’minlaşga xizmat qiladi. Faraziy misol: Vafot etgan Botirning ikkita öğli va qonuniy nikohdagi xotini bor. Ular birinçi navbat merosxörlari sifatida merosni uçga, ya’ni mutlaqo teng uluşlarga bölib oladilar. Ulardan biriga köproq, ikkinçisiga kamroq berilişi qonun böyiça vorislikning uluşlar tengligi tamoyiliga ziddir. Agar öğillardan biri öz ixtiyori bilan onasi foydasiga merosdan voz keçsa, bu ixtiyoriylik tamoyiliga mos keladi.

- Merosxörlar qonunda belgilangan navbat böyiça çaqiriladi (FK 1134-modda).
- Bir navbatdagi merosxörlar mol-mulkni teng uluşlarda oladilar (FK 1135-1138-moddalar).
- Merosdan voz keçiş ixtiyoriydir (FK 1134-modda).

> **IMTIHON UÇUN**
> Imtihonda yodda tuting: Qonun böyiça vorislikda bir navbatdagi merosxörlar örtasida uluşlar har doim teng böladi. Yoşiga yoki moddiy ahvoliga qarab uluşlar özgartirilmaydi.

7.3 Merosxörlarning çaqiriliş navbati

Özbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga köra, qonun böyiça merosxörlar jami beşta navbatga bölingan (FK 1135-1139-moddalar). Navbatlilik qoidasi qat’iy xususiyatga ega bölib, u meros qoldiruvçiga qarindoşlik darajasining yaqinligiga asoslanadi. Navbatlarning ketma-ketligi quyidagiça belgilangan: birinçi navbat — meros qoldiruvçining bolalari, eri (xotini) va ota-onasi; ikkinçi navbat — aka-ukalari, opa-singillari, bobosi va buvisi; uçinçi navbat — amakisi, toğasi, ammasi va xolasi; törtinçi navbat — oltinçi darajagaça bölgan boşqa qarindoşlar; beşinçi navbat — mehnatga qobiliyatsiz boqimandalar. Qonun böyiça vorislikda eng asosiy va qat’iy qoida mavjud: har bir keyingi navbatdagi merosxörlar faqatgina avvalgi navbatdagi merosxörlar umuman bölmagan, ular qonunga asosan merosdan çetlaştirilgan, merosni qabul qilmagan yoki undan ixtiyoriy ravişda voz keçgan taqdirdagina vorislik huquqiga ega böladilar (FK 1134-modda). Bu qoida şuni anglatadiki, agar meros qoldiruvçining bitta bölsa ham birinçi navbatdagi merosxöri mavjud bölsa va u merosni qabul qilsa, ikkinçi, uçinçi va undan keyingi barça navbatdagi merosxörlar merosdan umuman uluş oliş huquqiga ega bölmaydilar. Bu tizim merosning begonalaşib ketişining oldini oladi va mulkning eng yaqin oila a’zolarida qolişini kafolatlaydi. Şuningdek, bu qoida oilaviy munosabatlarning barqarorligini ta’minlaşga va mulkiy nizolarning oldini olişga yordam beradi. Faraziy misol: Jasurning vafotidan söng uning qonuniy xotini (birinçi navbat merosxöri) va tuğişgan akasi (ikkinçi navbat merosxöri) qoldi. Qonundagi navbatlilik qoidasiga asosan, meros töliğiça birinçi navbat vakili bölgan xotinga ötadi. Aka esa ikkinçi navbatda bölganligi sababli meros oliş huquqiga ega bölmaydi. Agar xotin merosdan voz keçganda edi, şundagina navbat akaga yetib kelgan bölar edi.

- Qonunçilikda jami 5 ta merosxörlar navbati belgilangan (FK 1135-1139-moddalar).
- Keyingi navbat oldingisi yöqligida çaqiriladi (FK 1134-modda).
- Yaqinroq qarindoşlar uzoqroq qarindoşlarni merosdan çetlaştiradi.

KÖP UÇRAYDIGAN XATO

Köp uçraydigan xato: Odamlar köpinça aka-uka yoki opa-singillar meros qoldiruvçining bolalari bilan birga meros oladi deb öylaşadi. Aslida, bolalar 1-navbat, aka-ukalar 2-navbat hisoblanadi.

7.4 Birinçi navbatdagi merosxörlar

Qonun böyiça birinçi navbatdagi vorislik huquqiga meros qoldiruvçining bolalari (şu jumladan farzandlikka olingan bolalari), eri (xotini) va ota-onasi (farzandlikka oluvçilar) ega böladilar (FK 1135-modda). Uşbu şaxslar meros qoldiruvçining eng yaqin oila a'zolari hisoblanadi va şuning uçun qonunçilik ularga mutlaq ustuvorlik beradi. Ular merosni doimo teng uluşlarda oladilar. E'tibor beriş kerak bölgan öta muhim jihat şundaki, meros qoldiruvçining vafotidan keyin tuğilgan bolalari ham birinçi navbatdagi vorislar jumlasiga kiradilar. Bu qoida homilaning huquqlarini himoya qilişga va bola manfaatlarining ustuvorligi tamoyiliga bevosita xizmat qiladi. Agar meros qoldiruvçi vafot etgan paytda uning xotini homilador bölsa, merosni taqsimlaş jarayoni bola tuğilgunga qadar qonuniy ravişda töxtatib turiladi. Nikohdan taşqari tuğilgan bolalar, agar ularning otaligi FHDY organlarida yoki sud tartibida belgilangan bölsa, xuddi qonuniy nikohda tuğilgan bolalar kabi birinçi navbatdagi tölaqonli merosxör hisoblanadilar. Şuningdek, er yoki xotinning meros oliş huquqi faqat qonuniy, ya'ni davlat organlarida rasman qayd etilgan nikoh mavjud bölgandagina tan olinadi. Diniy rasm-rusumlar asosida öqilgan şa'riy nikoh yoki birgalikda yaşaş (fuqarolik nikohi) heç qanday meros huquqini keltirib çiqarmaydi. Faraziy misol: Rustam tösatdan vafot etdi. Uning ortida homilador xotini va onasi qoldi. Meros taqsimlanmay turib, ikki oydan söng bola soğ-salomat tuğildi. Endi meros uçta birinçi navbat merosxöri: xotini, onasi va yangi tuğilgan çaqaloq örtasida teng uç qismga bölinadi. Har biriga merosning uçdan bir qismi tegadi. Agar bola tuğilmasdan oldin meros taqsimlab yuborilganda, bu bola huquqlarining qöpol ravişda buzilişi deb baholanar va sud orqali bekor qilingan bölar edi.

- Bolalar, er (xotin) va ota-ona 1-navbat merosxörlaridir (FK 1135-modda).
- Vafotdan keyin tuğilgan bolalar ham 1-navbat vorisi hisoblanadi (FK 1135-modda).
- Barça 1-navbat merosxörlari merosni teng uluşlarda oladi.

ASOSIY FIKR

Homilaning huquqi: Meros qoldiruvçi vafot etgan paytda homila mavjud bölsa, meros taqsimoti bola tuğilgunga qadar töxtatib turiladi.

7.5 Ikkinçi, uçinçi va törtinçi navbatlar

Agar meros qoldiruvçining birinçi navbat merosxörlari umuman bölmasa, ular merosdan voz keçgan yoki çetlaştirilgan bölsa, navbat qonunda belgilangan keyingi qarindoşlarga ötadi. Ikkinçi navbatga meros qoldiruvçining tuğişgan hamda ona (ota) bir ota (ona) boşqa aka-ukalari va opa-singillari, şuningdek uning ham ota, ham ona tarafdan bobosi va buvisi kiradi (FK 1136-modda). Ular ham özaro teng uluşlarda meros oladilar. E'tibor bering, ögay aka-ukalar (ya'ni ota-onasi boşqa, faqat ota-onalari özaro nikohda bölgan, qon-qarindoşligi yöq şaxslar) bu röyxatga kirmaydi. Agar ikkinçi navbat ham bölmasa, uçinçi navbatga meros qoldiruvçining tuğişgan amakisi, toğasi, ammasi va xolasi çaqiriladi va ular ham teng uluşlarda meros oladilar (FK 1137-modda). Törtinçi navbatga esa meros qoldiruvçining oltinçi darajagaça (oltinçi

daraja ham şunga kiradi) bölgan boşqa qarindoşlari kiradi (FK 1138-modda). Törtinçi navbatda öziga xos muhim qoida mavjud: yaqinroq qarindoşlar uzoqroq qarindoşlarga nisbatan meros olişda imtiyozli huquqqa ega böladilar. Ya'ni, beşinçi darajali qarindoş bor bölsa, oltinçi darajali qarindoş meros ololmaydi. Vorislikka çaqiriladigan bir xil darajadagi törtinçi navbatdagi vorislar özaro teng uluşlarda meros oladilar. Faraziy misol: Alisher vafot etdi. Uning ota-onasi, xotini va farzandlari yöq, ya'ni birinçi navbat merosxörlari mavjud emas. Uning bitta akasi va bitta buvisi bor. Ular ikkinçi navbat merosxörlari sifatida Alişerning barça mulkini teng ikkiga bölib oladilar. Agar ular ham bölmaganda, meros uçinçi navbatdagi toğasi yoki ammasiga ötgan bölar edi. Bu tizim qarindoşlik riştalarini qadrlaşga va mulkning begonalarga ötib ketmasligini ta'minlaşga xizmat qiladi.

- 2-navbat: aka-uka, opa-singil, bobo va buvi (FK 1136-modda).
- 3-navbat: amaki, toğa, amma, xola (FK 1137-modda).
- 4-navbat: 6-darajagaça bölgan boşqa qarindoşlar (FK 1138-modda).

> **TAQQOSLANG**
> Farqlang: 1, 2 va 3-navbatlarda qarindoşlik darajasidan qat'i nazar barça çaqirilganlar teng uluş oladi. Ammo 4-navbatda yaqinroq darajadagi qarindoşlar uzoqroq darajadagilarni çetlaştiradi.

7.6 Mehnatga qobiliyatsiz boqimandalar (5-navbat)

Meros qoldiruvçining mehnatga qobiliyatsiz boqimandalari qonun böyiça alohida ijtimoiy himoya qilinadi. FK 1141-moddasiga köra, meros qoldiruvçining vafotiga qadar kamida bir yil uning qaramoğida bölgan va u bilan birgalikda yaşagan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar qonun böyiça merosxörlar jumlasiga kiradi. Agar boşqa navbatdagi (masalan, birinçi yoki ikkinçi navbat) merosxörlar mavjud bölsa, bu boqimandalar vorislikka çaqirilayotgan navbatning merosxörlari bilan birgalikda meros oladilar. Şuningdek, qonun böyiça ikkinçi, uçinçi yoki törtinçi navbat merosxörlari doirasiga kiruvçi, lekin ayni paytda çaqirilayotgan navbatga kirmaydigan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar kamida bir yil meros qoldiruvçining qaramoğida bölgan bölsa, ular birga yaşagan-yaşamaganligidan qat'i nazar, çaqirilayotgan navbat bilan birga meros oladi. Qonun böyiça boşqa merosxörlar bölgan taqdirda, uşbu modda asosida çaqiriladigan boqimandalarning hammasi birgalikda köpi bilan merosning törtdan bir (1/4) qismini meros qilib oladilar. Agar boşqa heç qanday navbatdagi merosxörlar bölmasa, mehnatga qobiliyatsiz boqimandalar beşinçi navbatdagi mustaqil merosxör sifatida merosni töliq hajmda oladilar (FK 1139-modda). Faraziy misol: Vafot etgan Vali özining mehnatga qobiliyatsiz, heç qanday qarindoşligi bölmagan qöşnisi Ğanini 2 yil davomida öz uyida töliq boqib kelgan. Valining bitta qizi (birinçi navbat merosxöri) bor. Ğani mehnatga qobiliyatsiz boqimanda sifatida qizi bilan birga meros oladi, lekin uning uluşi jami merosning törtdan bir (1/4) qismidan oşmaydi. Qolgan törtdan uç (3/4) qismi qiziga tegadi. Agar qizi bölmaganda, Ğani beşinçi navbat merosxöri sifatida butun merosga egalik qilgan bölar edi. Bu qoida jamiyatdagi zaif qatlamlarni va marhumning qaramoğida bölgan şaxslarni kutilmagan moddiy qiyinçiliklardan himoya qiliş uçun joriy etilgan.

- Kamida 1 yil qaramoğida bölgan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar merosxör böladi (FK 1141-modda).
- Boşqa merosxörlar bölsa, boqimandalar köpi bilan merosning 1/4 qismini oladi (FK 1141-modda).
- Boşqa merosxörlar bölmasa, ular 5-navbat sifatida meros oladi (FK 1139-modda).

> **IMTIHON UÇUN**

> Imtihonda söraladi: Boqimanda boşqa navbatdagi merosxörlar bilan birga meros olayotganda uning uluşi qança böladi? Javob: Barça boqimandalar birgalikda merosning törtdan bir (1/4) qismidan köp bölmagan miqdorda uluş oladi.

7.7 Majburiy uluş huquqi

Majburiy uluş — bu vasiyatnoma erkinligini qonuniy ravişda çeklovçi va oilaning ijtimoiy himoyaga muhtoj a’zolarini kafolatli mulk bilan ta’minlovçi öta muhim huquqiy institutdir. FK 1142-moddasiga asosan, meros qoldiruvçining voyaga yetmagan yoki mehnatga qobiliyatsiz bolalari (şu jumladan farzandlikka olinganlar), şuningdek mehnatga qobiliyatsiz eri (xotini) va ota-onasi, vasiyatnomaning mazmunidan qat’i nazar, qonun böyiça voris bölganlarida ulardan har biriga tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmini (majburiy uluş) meros qilib oladilar. E’tibor bering: majburiy uluş butun merosning yarmi emas, balki vasiyatnoma bölmaganda aynan şu şaxsga qonun böyiça tegişi kerak bölgan uluşning yarmidir. Majburiy uluş oliş huquqiga ega bölgan merosxör merosdan oladigan hamma narsa, jumladan oddiy uy jihozlari va rözğor buyumlaridan iborat mol-mulkning qiymati ham, bu merosxör foydasiga qilingan vasiyat majburiyatining qiymati ham majburiy uluşga qöşib hisoblanadi. Merosdan majburiy uluş oliş huquqiga ega bölgan merosxör uçun vasiyatnomada belgilanadigan har qanday çeklaşlar va şartlar faqatgina unga tegadigan merosning majburiy uluşdan ortiqça qismiga nisbatangina haqiqiy hisoblanadi. Faraziy misol: Qodir özining barça 120 000 000 sömlik mol-mulkini eng yaqin döstiga vasiyat qildi. Uning faqat bitta mehnatga qobiliyatsiz pensioner onasi bor (boşqa birinçi navbat merosxörlari yöq). Agar vasiyatnoma bölmaganda onasi qonun böyiça butun merosni (120 000 000 söm) töliq olgan bölardi. Majburiy uluş qoidasiga köra, ona vasiyatnomaga qaramay, öziga tegişi lozim bölgan uluşning yarmini, ya’ni 60 000 000 sömni olişga haqli. Qolgan 60 000 000 söm döstiga ötadi. Bu orqali qonun qari onaning köçada qolmasligini kafolatlaydi.

- Voyaga yetmagan yoki mehnatga qobiliyatsiz bolalar, ota-ona, er (xotin) majburiy uluş oladi (FK 1142-modda).
- Majburiy uluş qonun böyiça tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmini taşkil etadi (FK 1142-modda).
- Vasiyatnomadagi çeklaşlar faqat majburiy uluşdan ortiqça qismga nisbatan haqiqiydir.

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**
> Köp uçraydigan xato: Talabalar köpinça majburiy uluşni 'butun merosning yarmi' deb öylaşadi. Aslida bu 'qonun böyiça tegişi lozim bölgan uluşning yarmi’dir.

7.8 Er (xotin)ning meros huquqlari

Er yoki xotinning meros olişdagi huquqlari özига xos xususiyatga ega bölib, u oila huquqi va fuqarolik huquqi normalarining uyğunlaşuvini talab qiladi. FK 1143-moddasiga muvofiq, vasiyatnoma yoki qonun böyiça erga (xotinga) tegişli bölgan vorislik huquqi uning meros qoldiruvçi bilan nikohdagi holatiga boğliq boşqa mulkiy huquqlariga mutlaqo daxl qilmaydi. Eng muhimi, Oila kodeksiga köra nikoh davomida birgalikda orttirilgan mol-mulkdagi er (xotin)ning öz şaxsiy uluşiga bölgan mulk huquqi meros tarkibiga kirmaydi. Ya’ni, meros işi oçilganda er-xotinning umumiy mulki dastlab teng ikkiga bölinadi: yarmi tirik qolgan erga (xotinga) uning şaxsiy mulki sifatida ajratib beriladi, qolgan yarmi esa marhumning meros massasini taşkil etadi. Tirik qolgan er (xotin) ana şu meros massasidan birinçi navbatdagi merosxör sifatida

boşqa merosxörlar (bolalar, ota-ona) bilan bir qatorda teng uluşda meros oladi. Bu qoida er-xotinning yillar davomida birgalikda orttirgan boyligiga nisbatan adolatli yondaşuvni ta’minlaydi. Faraziy misol: Er va xotin nikoh davomida birgalikdagi mablağlari hisobidan 200 000 000 sömlik uy sotib olişdi. Er tösatdan vafot etdi. Uning xotini va bitta öğli bor. Dastlab, notarius tomonidan uyning yarmi — 100 000 000 sömlik qismi xotinning öz mulki sifatida unga ajratib beriladi. Erning uluşi bölgan qolgan 100 000 000 söm meros hisoblanadi. Bu meros xotin va öğil örtasida birinçi navbat merosxörlari sifatida teng ikkiga (50 000 000 sömdan) bölinadi. Natijada xotinda jami 150 000 000 sömlik (100 mln öz uluşi + 50 mln meros), öğilda esa 50 000 000 sömlik uluş böladi.

- Er (xotin)ning meros huquqi uning umumiy mulkdagi huquqiga daxl qilmaydi (FK 1143-modda).
- Birgalikda orttirilgan mulkning yarmi meros tarkibiga kirmaydi.
- Tirik qolgan xotin (er) ham öz mulk uluşini, ham merosdagi uluşini oladi.

> **IŞ BILAN BOĞLIQLIK**
> Amaliy misol: Oila kodeksiga köra er-xotinning mulki birgalikdagi umumiy mulkdir. Şuning uçun meros işi oçilganda notarius avval er-xotinning umumiy mulkidan tirik qolgan şaxsning uluşini ajratib beradi, söngra qolgan qismini meros sifatida taqsimlaydi.

7.9 Taqdim etiş huquqi böyiça vorislik

Taqdim etiş huquqi böyiça vorislik — bu qonun böyiça merosxör meros oçilgunga qadar (ya’ni meros qoldiruvçidan oldin) vafot etgan taqdirda, unga tegişli bölişi kerak bölgan uluşning uning avlodlariga ötişini ta’minlaydigan huquqiy mexanizmdir (FK 1140-modda). Bu qoida adolatni ta’minlaşga qaratilgan bölib, bevaqt vafot etgan merosxörning farzandlari merosdan quruq qolmasligini kafolatlaydi. Taqdim etilayotgan uluş vafot etgan merosxör bilan bir xil darajada qarindoş bölgan avlodlar örtasida teng taqsimlanadi. Bola, nevara, çevara, evara merosxörligida, ya’ni töğri şajara böyiça taqdim qiliş huquqi qarindoşlik darajasi çeklanmagan holda amal qiladi. Yon qarindoşlik böyiça esa bu huquqqa meros qoldiruvçining tuğişgan aka-ukalari (opa-singillari) nomidan uning jiyanlari yoxud amakisi (toğasi), ammasi (xolasi) nomidan ularning farzandlari (amakivaççа, toğavaççа va hokazo) ega böladilar. Taqdim etiş huquqi meros transmissiyasidan (FK 1140-1-modda) farq qiladi. Transmissiyada merosxör meros oçilgandan keyin, lekin uni qabul qilişga ulgurmay vafot etadi. Faraziy misol: Bobo vafot etdi. Uning ikkita öğli bor edi, lekin katta öğli bobodan bir yil oldin avtohalokatda vafot etgan bölib, ortida ikkita qizi (boboning nevaralari) qolgan. Qonunga köra, meros teng ikkiga bölinadi: yarmini tirik qolgan kiçik öğil oladi, qolgan yarmini esa vafot etgan katta öğilning örniga (taqdim etiş huquqi böyiça) uning ikkita qizi teng bölib (merosning törtdan bir qismidan) oladilar. Şunday qilib, vafot etgan öğilning farzandlari öz otasiga tegişi lozim bölgan uluşni saqlab qoladilar. Bu institut oilaviy riştalarning davomiyligini va avlodlarning mulkiy huquqlarini himoya qilişda muhim ahamiyat kasb etadi.

- Merosxör meros oçilgunga qadar vafot etsa, uning uluşi avlodlariga ötadi (FK 1140-modda).
- Töğri şajara böyiça bu huquq çeklanmagan darajada amal qiladi (FK 1140-modda).
- Ötgan uluş avlodlar örtasida teng taqsimlanadi.

> **TAQQOSLANG**

> Farqlang: Taqdim etiş huquqi (FK 1140) merosxör meros qoldiruvçidan oldin vafot etganda qöllaniladi. Meros transmissiyasi (FK 1140-1) esa merosxör meros oçilgandan keyin, lekin uni qabul qilib olişga ulgurmasdan vafot etganda qöllaniladi.

7.10 Merosni qöriqlaş va işonçli boşqariş

Meros oçilgandan söng, uni merosxörlar qabul qilib olgunga qadar mol-mulkni asrab-avaylaş va uning qiymati pasayib ketişining oldini oliş muhim ahamiyatga ega. FK 1144-moddasiga asosan, agar mol-mulkning bir qismi vasiyatnoma böyiça meros qilib olingan bölsa, meros qoldiruvçi tomonidan tayinlangan vasiyatnoma ijroçisi butun merosni, şu jumladan uning qonun böyiça ötadigan qismini ham muhofaza qiladi va boşqaradi. Agar vasiyatnoma bölmasa, qonun böyiça merosxörlardan bir yoki bir neçtasining iltimosiga binoan meros oçilgan joydagi notarius tomonidan merosni boşqaruvçi tayinlanadi. Agar qonun böyiça merosxörlar bölmasa yoki noma’lum bölsa, mahalliy ijro etuvçi hokimiyat organlari yoki fuqarolarning özini özi boşqariş organi merosni boşqaruvçi tayinlanişini sörab notariusga murojaat etişi lozim. Merosni boşqaruvçi tayinlanişiga yoki bu iş uçun tanlangan nomzodga norozi bölgan qonun böyiça merosxör sudga murojaat qiliş huquqiga ega. Bu jarayonda sud nazorati meros mol-mulki talon-toroj qilinmasligi va manfaatlar töqnaşuvi yuzaga kelmasligini ta’minlaydi. Merosni boşqaruvçi öz xizmatlari uçun meros hisobidan zarur xarajatlarni undiriş va agar kelişuvda boşqaça tartib bölmasa, haq oliş huquqiga ega. Qonun böyiça merosxörlar hozir bölganlarida, ularning talabi bilan merosni boşqaruvçi çaqirib olinişi mumkin. Faraziy misol: Meros qoldiruvçidan katta tijorat dökoni qoldi. Merosxörlar merosni qabul qilib rasmiylaştirgunga qadar (bu jarayon odatda 6 oy davom etadi) dökon faoliyati töxtab qolmasligi, xodimlar maoşsiz qolmasligi va mol-mulk yöqotilmasligi uçun notarius orqali merosni boşqaruvçi tayinlaşadi. Boşqaruvçi belgilangan muddat davomida dökonni işonçli boşqaradi, foydani saqlaydi va vaqti kelganda merosxörlarga töliq hisobot bilan topşiradi.

- Merosni boşqaruvçi notarius tomonidan tayinlanadi (FK 1144-modda).
- Merosxörlar yöq bölsa, hokimiyat yoki mahalla notariusga murojaat qiladi (FK 1144-modda).
- Boşqaruvçi tayinlanişi ustidan sudga şikoyat qiliş mumkin (FK 1144-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Merosni muhofaza qiliş va işonçli boşqariş meros massasining qiymati pasayib ketmasligi va merosxörlarning mulkiy huquqlari töliq ta’minlanişi uçun xizmat qiladi.

ASOSIY XULOSALAR

1. Qonun böyiça vorislik vasiyatnoma bölmaganda yoki haqiqiy emas deb topilganda yuzaga keladi.
2. Merosxörlar qonunda qat’iy belgilangan 5 ta navbat asosida çaqiriladi.
3. Birinçi navbat merosxörlari (bolalar, er-xotin, ota-ona) merosni doimo teng uluşlarda oladilar.
4. Har bir keyingi navbat faqat oldingi navbatdagi merosxörlar bölmagandagina merosga çaqiriladi.
5. Voyaga yetmagan va mehnatga qobiliyatsiz yaqin qarindoşlar vasiyatnomadan qat’i nazar majburiy uluş oliş huquqiga ega.
6. Er yoki xotinning meros huquqi uning nikoh davomida orttirilgan umumiy mulkdagi şaxsiy uluşiga ta’sir qilmaydi.

7. Taqdim etiş huquqi meros qoldiruvçidan oldin vafot etgan merosxörning avlodlari manfaatlarini himoya qiladi.

Qisqaça xulosa

Qonun böyiça vorislik — meros qoldiruvçi vasiyatnoma qoldirmagan hollarda uning mol-mulkini qonunda belgilangan tartibda taqsimlaş mexanizmidir. Özbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga köra, qonun böyiça merosxörlar beşta navbatga ajratilgan. Birinçi navbatga bolalar, er (xotin) va ota-ona kiradi hamda ular merosni teng uluşlarda oladilar. Vorislikning asosiy qoidasi şundan iboratki, har bir keyingi navbatdagi merosxörlar faqat avvalgi navbatdagilar bölmaganda yoki merosdan voz keçgandagina çaqiriladi. Qonunçilik ijtimoiy himoyaga muhtoj şaxslarni alohida himoya qiladi. Xususan, meros qoldiruvçining qaramoğida kamida bir yil bölgan mehnatga qobiliyatsiz boqimandalar boşqa navbatlar bilan birgalikda merosning törtdan bir qismigaça uluş olişlari mumkin. Şuningdek, voyaga yetmagan va mehnatga qobiliyatsiz bolalar, ota-ona hamda er-xotin uçun majburiy uluş huquqi kafolatlangan bölib, bu uluş qonun böyiça tegişi lozim bölgan miqdorning kamida yarmini taşkil etadi. Er-xotinning meros huquqi ularning birgalikdagi umumiy mulkdagi şaxsiy uluşiga daxl qilmaydi. Merosxör meros oçilgunga qadar vafot etsa, taqdim etiş huquqi orqali uning uluşi öz avlodlariga ötadi. Meros mol-mulkini saqlab qoliş maqsadida notarius tomonidan merosni boşqaruvçi tayinlanişi mumkin.

ASOSIY PRINSIPLAR

1. Navbatlilik tamoyili
2. Uluşlarning tengligi tamoyili
3. Majburiy uluş orqali ijtimoiy himoya
4. Bola manfaatlarining ustuvorligi
5. Ixtiyoriy rozilik va merosdan voz keçiş
6. Er-xotin mulkiy huquqlarining daxlsizligi

> **ASOSIY ATAMALAR**
> Qonun böyiça vorislik · Merosxörlar navbati · Majburiy uluş · Taqdim etiş huquqi · Meros transmissiyasi · Mehnatga qobiliyatsiz boqimanda · Merosni boşqaruvçi · Birinçi navbat vorislari

IMTIHONGA TAYYORGARLIK

- Qonun böyiça vorislik qanday holatlarda vujudga kelişini tuşuntira olamanmi?
- Merosxörlarning beşta navbatini ketma-ketlikda sanab bera olamanmi?
- Majburiy uluş miqdorini aniq hisoblay olamanmi?
- Taqdim etiş huquqi va meros transmissiyasining farqini bilamanmi?
- Er-xotinning umumiy mulki va meros massasi örtasidagi farqni ajrata olamanmi?
- Mehnatga qobiliyatsiz boqimandalarning merosdagi uluşini tuşuntira olamanmi?
- Merosni boşqaruvçi tayinlaş tartibi va maqsadini bilamanmi?

Kazuslar (IRAC)

1-kazus · Er-xotinning merosdagi uluşi va taqdim etiş huquqi

FAKTLAR

Anvar vasiyatnoma qoldirmasdan vafot etdi. Undan keyin xotini Barno va öğli Jasur qoldi. Anvarning qizi Dilnoza otasining vafotidan ikki yil oldin vafot etgan bölib, undan Sardor ismli öğil (Anvarning nevarasi) qolgan edi. Meros massasi 120 000 000 sömni taşkil etadi (bu summa faqat Anvarning şaxsiy mulki va umumiy mulkdagi unga tegişli uluşdan iborat deb faraz qilinadi). Merosxörlar örtasida mulkni taqsimlaş böyiça kelişmovçilik yuzaga keldi. Jasur jiyani Sardor merosxör emasligini, çunki u birinçi navbat merosxöri röyxatiga kirmasligini ta'kidladi.

MASALA

Qonun böyiça birinçi navbatdagi merosxörlar doirasi qanday aniqlanadi va meros qoldiruvçining vafot etgan farzandining uluşi taqdim etiş huquqi asosida qanday taqsimlanadi?

NORMA

Özbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1135-moddasiga köra, meros qoldiruvçining bolalari, eri (xotini) va ota-onasi teng uluşlarda qonun böyiça birinçi navbatdagi vorislik huquqiga ega böladilar. FK 1140-moddasiga asosan, taqdim qiliş huquqi böyiça vorislik qonun böyiça merosxör meros oçilguniga qadar vafot etgan taqdirda, unga tegişli uluş uning avlodlariga ötişini nazarda tutadi. FK 1143-moddasiga köra, erga (xotinga) tegişli bölgan vorislik huquqi uning nikohdagi umumiy mulkdagi uluşiga daxl qilmaydi.

TAHLIL

1) Merosxörlar doirasini aniqlaş: Barno (xotini) va Jasur (öğli) FK 1135-moddasiga köra birinçi navbatdagi merosxörlar hisoblanadi. Dilnoza (qizi) meros oçilguniga qadar vafot etganligi sababli, uning örniga öğli Sardor FK 1140-moddasiga asosan taqdim etiş huquqi böyiça merosxör böladi. Jasurning e'tirozi asossiz.
2) Sardorning huquqi: Sardor onasi Dilnozaga tegişi lozim bölgan uluşni qabul qilib oliş huquqiga töliq ega.
3) Uluşlarni taqsimlaş: Meros massasi 120 000 000 sömni taşkil etadi. Qonunga köra, birinçi navbatdagi merosxörlar teng uluşlarda meros oladi. Demak, meros uçta teng qismga bölinadi. Barno 40 000 000 söm, Jasur 40 000 000 söm oladi. Sardor esa onasi Dilnozaga tegişi kerak bölgan 40 000 000 söm uluşni taqdim etiş huquqi asosida oladi.

XULOSA

Barno, Jasur va Sardor qonun böyiça birinçi navbatdagi merosxörlar sifatida 120 000 000 sömlik meros massasini teng uç qismga (har biri 40 000 000 sömdan) bölib oladilar. Sardorning meros olişi qonuniy bölib, u taqdim etiş huquqiga asoslanadi.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Uşbu vaziyatda qonun böyiça birinçi navbatdagi merosxörlar kimlar?
2. Sardor merosdan uluş olişga haqlimi?
3. Meros massasi merosxörlar örtasida qanday miqdorda taqsimlanadi?

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

2-kazus · Vasiyatnoma mavjudligida majburiy uluş huquqini amalga oşiriş

FAKTLAR

Botir vafot etişidan oldin özіga tegişli bölgan barça mol-mulkini (jami 200 000 000 söm qiymatdagi) dösti Davronga qoldiriş haqida vasiyatnoma tuzdi. Botirning vafotidan söng, uning 16 yoşli qizi Lola va 65 yoşli mehnatga layoqatli akasi Sanjar qoldi. Lola va Sanjar vasiyatnoma mavjudligiga qaramay, merosdan öz uluşlarini talab qilib notariusga murojaat qilişdi. Davron esa vasiyatnoma uning nomiga yozilganligini rökaç qilib, ularga meros berilişiga qarşilik qildi.

MASALA

Vasiyatnoma mavjud bölgan taqdirda, meros qoldiruvçining voyaga yetmagan farzandi majburiy uluş oliş huquqiga egami va qonun böyiça keyingi navbat merosxörining huquqlari qanday baholanadi?

NORMA

FK 1142-moddasiga köra, meros qoldiruvçining voyaga yetmagan yoki mehnatga qobiliyatsiz bolalari, vasiyatnomaning mazmunidan qat’i nazar, qonun böyiça voris bölganlarida ulardan har biriga tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmini (majburiy uluş) meros qilib oladilar. FK 1134 va 1136-moddalariga asosan, har bir keyingi navbat avvalgi navbatdagi merosxörlar bölmaganda vorislik huquqiga ega böladi. Aka-ukalar ikkinçi navbat merosxörlari hisoblanadi.

TAHLIL

1) Lolaning huquqi: Lola 16 yoşda, ya’ni voyaga yetmagan farzand bölganligi uçun, FK 1142-moddasiga asosan vasiyatnoma mazmunidan qat’i nazar, majburiy uluş oliş huquqiga ega. Davronning e’tirozi Lolaga nisbatan asossiz.
2) Sanjarning huquqi: Sanjar (aka) ikkinçi navbat merosxöri hisoblanadi. Birinçidan, birinçi navbat merosxöri (Lola) mavjud. Ikkinçidan, Sanjar mehnatga layoqatli bölgani uçun majburiy uluş huquqiga ega emas. Şuning uçun Sanjar merosdan uluş olmaydi.
3) Majburiy uluşni hisoblaş: Agar vasiyatnoma bölmaganida, Lola yagona birinçi navbat merosxöri sifatida butun 200 000 000 söm merosni töliq olgan bölar edi. Majburiy uluş qonun böyiça tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmini taşkil etadi. Demak, Lola 200 000 000 sömning yarmi — 100 000 000 söm olişga haqli. Qolgan 100 000 000 söm vasiyatnoma böyiça Davronga ötadi.

XULOSA

Lola voyaga yetmaganligi sababli merosdan 100 000 000 söm miqdorida majburiy uluş oladi. Sanjar ikkinçi navbat merosxöri bölganligi va majburiy uluş huquqiga ega emasligi sababli merosdan uluş talab qila olmaydi. Vasiyatnoma böyiça merosxör Davron esa qolgan 100 000 000 sömni qabul qiladi.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Lola vasiyatnoma mavjud bölgan taqdirda meros olişga haqlimi?
2. Sanjar merosdan uluş talab qila oladimi?
3. Majburiy uluş miqdori qanday hisoblanadi va meros qanday taqsimlanadi?

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

3-kazus · Mehnatga qobiliyatsiz boqimandalarning meros olişi va merosni boşqariş

FAKTLAR

Karim vasiyatnoma qoldirmasdan vafot etdi. Uning meros massasi 80 000 000 sömni taşkil etdi. Karimning birinçi navbat merosxörlari yöq. Uning ikkita akasi — Hasan va Husan (ikkinçi navbat) merosga da’vogarlik qilişdi. Biroq, sönggi 3 yil davomida Karimning 70 yoşli, mehnatga qobiliyatsiz ammasi Nargiza (uçinçi navbat) u bilan birga yaşab, töliq uning qaramoğida bölgan. Hasan va Husan Nargizaga meros berilişiga qarşi çiqib, u uçinçi navbat merosxöri ekanligini aytişdi. Şuningdek, meros taqsimlangunga qadar Karimning dökonini kim boşqarişi böyiça nizo kelib çiqdi.

MASALA

Meros qoldiruvçining qaramoğida bölgan keyingi navbatdagi mehnatga qobiliyatsiz şaxs çaqirilayotgan navbat merosxörlari bilan birgalikda meros olişga haqlimi va merosni boşqariş qanday amalga oşiriladi?

NORMA

FK 1141-moddasiga köra, qonun böyiça merosxörlar jumlasiga mansub bölgan, biroq çaqiriladigan navbatga kirmaydigan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar, agar meros qoldiruvçining vafotiga qadar kamida bir yil uning qaramoğida turgan bölsalar, çaqirilayotgan navbat merosxörlari bilan birgalikda meros oladilar. Ular barçasi birgalikda köpi bilan merosning törtdan bir qismini oladi. FK 1144-moddasiga asosan, merosni boşqaruvçi qonun böyiça merosxörlardan bir yoki bir neçtasining iltimosiga binoan meros oçilgan joydagi notarius tomonidan tayinlanadi.

TAHLIL

1) Boqimandaning huquqi: Nargiza (amma) uçinçi navbat merosxöri hisoblanadi. U mehnatga qobiliyatsiz (70 yoşda) va 3 yil davomida Karimning qaramoğida bölgan. FK 1141-moddasiga asosan, u ikkinçi navbat merosxörlari (Hasan va Husan) bilan birgalikda meros olişga töliq haqli.
2) Uluşni hisoblaş: Qonunga köra, boqimandalar köpi bilan merosning 1/4 qismini oladi. Meros massasi 80 000 000 söm. Nargizaning uluşi 20 000 000 sömni (1/4 qism) taşkil etadi. Qolgan 60 000 000 söm Hasan va Husan örtasida teng (30 000 000 sömdan) bölinadi.
3) Merosni boşqariş: Dökonni boşqariş böyiça nizo kelib çiqqanligi sababli, merosxörlardan birining

iltimosiga binoan notarius meros boşqaruvçisini tayinlaşi mumkin. Boşqaruvçi meros taqsimlangunga qadar mulkni qöriqlaydi va boşqaradi.

XULOSA

Nargiza mehnatga qobiliyatsiz boqimanda sifatida merosning törtdan bir qismini (20 000 000 söm) oladi. Hasan va Husan qolgan qismni teng (30 000 000 sömdan) bölib oladilar. Meros mulkini boşqariş uçun notarius tomonidan meros boşqaruvçisi tayinlanişi lozim.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Nargiza uçinçi navbat merosxöri bölişiga qaramay, ikkinçi navbat merosxörlari bilan birga meros olişga haqlimi?
2. Nargizaning merosdagi uluşi qança böladi?
3. Meros mulkini taqsimlangunga qadar boşqariş masalasi qanday hal etiladi?

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

Test

JAVOB TANLANADIGAN SAVOLLAR

1. Rustam vafot etdi. Uning ortidan xotini Malika, ikki nafar farzandi va tuğişgan akasi Sanjar qoldi. Qonun böyiça meros qanday taqsimlanadi?

- A. Aka-uka va xotin teng uluşlarda oladi
- B. Faqat xotini butun merosga ega böladi
- C. Xotini va bolalari teng uluşlarda oladi
- D. Faqat bolalari merosni özaro bölib oladi

TÖĞRI: C

FK 1135-moddaga köra, meros qoldiruvçining bolalari, eri (xotini) va ota-onasi teng uluşlarda qonun böyiça birinçi navbatdagi vorislik huquqiga ega böladilar. Uşbu vaziyatda marhumning xotini va bolalari birinçi navbat merosxörlari hisoblanadi. Akasi esa ikkinçi navbatga kirgani sababli, birinçi navbatdagilar borligida meros ololmaydi. Şuning uçun xotin va bolalar merosni teng bölib oladilar.

2. Aziza yoşligida Karim tomonidan farzandlikka olingan. Karim vafot etganidan söng, Karimning otasi (Azizaning ögay bobosi) ham vafot etdi. Aziza özining ögay bobosidan qonun böyiça meros oliş huquqiga egami?

- A. Ha, u tuğişgan qarindoşlarga tenglaştiriladi
- B. Yöq, farzandlikka olinganlar faqat asrab oluvçidan meros oladi
- C. Ha, lekin faqat qonuniy uluşning yarmini oladi
- D. Yöq, agar maxsus vasiyatnoma bölmasa, meros ololmaydi

TO'G'RI: A

FK 1134-moddaga asosan, qonun bo'yicha vorislikda farzandlikka olingan şaxs va uning avlodlari, bir tarafdan, farzandlikka oluvçi şaxs va uning qarindoşlari, ikkinçi tarafdan, tuğişgan qarindoşlarga tenglaştiriladi. Şuning uçun Aziza özini farzandlikka olgan Karimning otasidan (ya'ni ögay bobosidan) xuddi qonli qarindoşlar kabi qonun bo'yiça meros oliş huquqiga tölaqonli ega böladi.

3. Nodir böydoq va farzandsiz holatda vafot etdi. Uning ota-onasi ham vafot etgan. Nodirning tuğişgan opasi Lola va bobosi Olim hayot. Meros qanday taqsimlanadi?

- A. Faqat opasi Lola butun merosni oladi
- B. Faqat bobosi Olim merosga ega çiqadi
- C. Lola va Olim merosni özaro teng uluşlarda oladi
- D. Meros davlat foydasiga musodara qilinadi

TO'G'RI: C

FK 1136-moddaga köra, meros qoldiruvçining tuğişgan aka-ukalari va opa-singillari, şuningdek uning ham ota, ham ona tarafdan bobosi va buvisi teng uluşlarda qonun bo'yiça ikkinçi navbatdagi vorislik huquqiga ega böladilar. Nodirning birinçi navbat merosxörlari yöqligi sababli, meros ikkinçi navbat vakillari bölmiş opa va bobo örtasida teng miqdorda taqsimlanişi qonunda aniq belgilangan.

4. Botirning Alisher va Davron ismli öğillari bor edi. Alisher 2020-yilda vafot etib, ortidan qizi Sevara qoldi. Botir 2023-yilda vafot etdi. Botirning merosi qanday taqsimlanadi?

- A. Davron butun merosni yagona öğil sifatida oladi
- B. Sevara butun merosni oladi
- C. Davron 75 foiz, Sevara 25 foiz uluş oladi
- D. Davron 50 foiz, Sevara 50 foiz uluş oladi

TO'G'RI: D

FK 1140-moddaga asosan, taqdim qiliş huquqi bo'yiça vorislik qonun bo'yiça merosxör meros oçilguniga qadar vafot etgan taqdirda, unga tegişli uluş uning avlodlariga ötişini nazarda tutadi. Botirning vafotidan oldin öğli Alisher vafot etgani uçun, Alişerga tegişi kerak bölgan 50 foiz uluş uning qizi Sevaraga ötadi. Qolgan 50 foizni tirik öğil Davron oladi.

5. Sobirning mehnatga qobiliyatsiz Murod ismli öğli bor. Sobir özining 100 000 000 sömlik barça mol-mulkini döstiga vasiyat qildi. Murod yagona qonuniy merosxör. Murod qança meros oladi?

- A. 50 000 000 söm
- B. 100 000 000 söm
- C. 25 000 000 söm
- D. Heç narsa ololmaydi, vasiyatnoma ustuvor

TO'G'RI: A

FK 1142-moddaga köra, meros qoldiruvçining mehnatga qobiliyatsiz bolalari vasiyatnomaning mazmunidan qat'i nazar, qonun böyiça voris bölganlarida özlariga tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmini (majburiy uluş) meros qilib oladilar. Murod yagona qonuniy merosxör sifatida 100 million sömni töliq olardi. Vasiyatnoma borligi sababli u qonuniy uluşining yarmini, ya'ni 50 million sömni oladi.

6. Zafar vafot etdi. Uning ikkita soğlom voyaga yetgan öğli bor. Şuningdek, Zafar alohida yaşaydigan mehnatga qobiliyatsiz ammasini ölimidan oldin 3 yil davomida töliq boqib kelgan. Amma meros oladimi?

- A. Yöq, u uçinçi navbat merosxöri hisoblanadi
- B. Ha, öğillar bilan teng uluşda oladi
- C. Ha, lekin barça boqimandalar uluşi merosning 1/4 qismidan oşmasligi kerak
- D. Yöq, çunki u meros qoldiruvçi bilan birga yaşamagan

TÖĞRI: C
FK 1141-moddaga asosan, 1136-1138-moddalarda körsatilgan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar meros qoldiruvçi bilan birga yaşamagan bölsa ham, ölimidan oldin kamida bir yil qaramoğida bölsa, çaqirilayotgan navbat merosxörlari bilan birga meros oladi. Biroq qonun böyiça boşqa merosxörlar bölganida, bunday boqimandalar hammaligi birgalikda köpi bilan merosning törtdan bir qismini meros qilib olişlari qat'iy belgilangan.

7. Hasan va Zuhra nikoh davomida birgalikda uy sotib olişgan. Hasan vafot etdi. Zuhra va ularning öğli Qodir qonuniy merosxörlardir. Uy qanday taqsimlanadi?

- A. Zuhra 50 foiz, Qodir 50 foiz oladi
- B. Qodir butun uyni meros qilib oladi
- C. Zuhra 75 foiz oladi, faqat vasiyatnoma bölsa
- D. Zuhra umumiy mulkdagi 50 foiz uluşini oladi, qolgan 50 foiz Zuhra va Qodir örtasida teng bölinadi

TÖĞRI: D
FK 1143-moddaga köra, er (xotin)ga tegişli bölgan vorislik huquqi uning nikohda birgalikda orttirilgan mol-mulkdagi uluşiga daxl qilmaydi. Şunga asosan, Zuhra dastlab umumiy mulkdagi özining 50 foiz uluşini ajratib oladi. Qolgan 50 foiz qism esa Hasan qoldirgan meros massasi hisoblanib, u birinçi navbat merosxörlari bölgan Zuhra va Qodir örtasida teng bölinadi.

8. Qonun böyiça uçinçi navbatdagi merosxörlar qaçon vorislikka çaqiriladi?

- A. Avvalgi navbatdagi merosxörlar bölmaganda, çetlaştirilganda yoki voz keçganda
- B. Har doim birinçi va ikkinçi navbat bilan birgalikda
- C. Faqat meros qoldiruvçi vasiyatnoma qoldirgan bölsa
- D. Sud qarori bilan alohida holatlarda

TÖĞRI: A
FK 1134-moddaga asosan, qonun böyiça vorislarning har bir navbati faqatgina avvalgi navbatdagi merosxörlar umuman bölmagan, ular merosdan çetlaştirilgan, merosni qabul qilmagan yoxud undan

voz keçgan taqdirdagina vorislik huquqiga ega böladi. Bu qoida navbatlar örtasidagi qat’iy ierarxiyani ta’minlaydi va uçinçi navbat faqat birinçi va ikkinçi navbat vakillari yöqligida çaqirilişini anglatadi.

9. Qonun böyiça törtinçi navbatdagi vorislar doirasiga kimlar kiradi?

- A. Faqat amakivaççа va toğavaççalar
- B. Meros qoldiruvçi bilan birga yaşagan boqimandalar
- C. Oltinçi darajagaça (oltinçi daraja ham kiradi) bölgan boşqa qarindoşlar
- D. Amaki, toğa, amma va xolalar

TÖĞRI: C
FK 1138-moddaga köra, meros qoldiruvçining oltinçi darajagaça (oltinçi daraja ham şunga kiradi) bölgan boşqa qarindoşlari qonun böyiça törtinçi navbatdagi vorislik huquqiga ega böladilar. Bunda yaqinroq qarindoşlar uzoqroq qarindoşlarga nisbatan meros olişda imtiyozli huquqdan foydalanadi. Amaki-amma va toğa-xolalar uçinçi navbatga, birga yaşagan boqimandalar esa beşinçi navbatga kirişi qonunda aniq körsatilgan.

10. Agar qonun böyiça merosxörlar bölmasa yoki noma’lum bölsa, merosni boşqaruvçi tayinlanişini sörab notariusga kim murojaat etişi lozim?

- A. Prokuratura organlari
- B. Davlat soliq inspeksiyasi
- C. Marhumning qöşnilari yoki döstlari
- D. Mahalliy ijro etuvçi hokimiyat yoki fuqarolarning özini özi boşqariş organlari

TÖĞRI: D
FK 1144-moddaga asosan, agar qonun böyiça merosxörlar bölmasa yoki ular noma’lum bölsa, mahalliy ijro etuvçi hokimiyat organlari yoki fuqarolarning özini özi boşqariş organi merosni boşqaruvçi tayinlanişini sörab notariusga murojaat etişi lozim. Bu çora egasiz qolgan meros mol-mulkini muhofaza qiliş va uni talon-toroj bölişidan saqlaş maqsadida qonunçilikka kiritilgan muhim qoidadir.

11. Meros qoldiruvçi bilan qarindoş bölmagan mehnatga qobiliyatsiz şaxs uning ölimiga qadar 2 yil davomida u bilan birga yaşab, töliq qaramoğida bölgan. Marhumning qizi bor. Uşbu boqimanda meros oladimi?

- A. Ha, çaqirilayotgan navbat (qizi) bilan birgalikda meros oladi
- B. Yöq, çunki ular örtasida qon-qarindoşlik yöq
- C. Ha, lekin faqat qizi merosdan voz keçgan taqdirdagina
- D. Yöq, kamida 5 yil birga yaşagan bölişi talab etiladi

TÖĞRI: A
FK 1141-moddaga köra, meros qoldiruvçining vafotiga qadar kamida bir yil uning qaramoğida bölgan va u bilan birgalikda yaşagan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar qonun böyiça merosxörlar jumlasiga kiradi. Ular

qarindoş bölmasa ham, çaqirilayotgan navbatning merosxörlari (bu holatda birinçi navbatdagi qizi) bilan birgalikda meros oladilar. Ularning jami uluşi merosning törtdan biridan oşmasligi kerak.

12. Rustam vafot etdi. Uning farzandlari, xotini, ota-onasi, aka-ukalari va bobo-buvilari yöq. Uning faqat tuğişgan amakisi Tohir va ammasi Nigora bor. Meros qanday taqsimlanadi?

- A. Tohir va Nigora merosni teng uluşlarda oladilar
- B. Tohir 75 foiz, Nigora 25 foiz oladi
- C. Meros egasiz mulk sifatida davlatga ötadi
- D. Faqat erkak qarindoş sifatida Tohir butun merosni oladi

TÖĞRI: A
FK 1137-moddaga asosan, meros qoldiruvçining tuğişgan amakisi, toğasi, ammasi va xolasi teng uluşlarda qonun böyiça uçinçi navbatdagi vorislik huquqiga ega böladilar. Rustamning birinçi va ikkinçi navbatdagi merosxörlari yöqligi sababli, uçinçi navbat vakillari bölgan amakisi va ammasi butun meros mol-mulkini özaro teng miqdorda, ya'ni ellik foizdan bölib olişga qonunan haqlidirlar.

13. Vali otasidan qolgan merosni olişga çaqirildi, biroq meros oçilganidan söng 2 oy ötib, uni qabul qilişga ulgurmasdan vafot etdi. Valining merosni qabul qiliş huquqi kimga ötadi?

- A. Meros töğridan-töğri davlat daromadiga ötkaziladi
- B. Huquq otasining boşqa merosxörlariga qaytariladi
- C. Valining qonun böyiça merosxörlariga ötadi
- D. Merosni qabul qiliş huquqi şunçaki bekor böladi

TÖĞRI: C
FK 1140-1-moddaga köra, qonun böyiça vorislikka çaqirilgan merosxör meros oçilganidan keyin uni qabul qilib olişga ulgurmasdan vafot etgan bölsa, unga tegişi kerak bölgan merosni qabul qilib oliş huquqi uning qonun böyiça merosxörlariga ötadi. Bu holat huquqşunoslikda meros transmissiyasi deb ataladi va vafot etgan merosxörning huquqlari uning öz vorislariga ötişini ta'minlaydi.

14. Anvarning xotini va mehnatga qobiliyatsiz voyaga yetmagan öğli Bobur bor. Anvar özining 200 000 000 sömlik butun mol-mulkini xayriya fondiga vasiyat qildi. Xotini mehnatga layoqatli. Boburning majburiy uluşi qança?

- A. 200 000 000 söm
- B. 100 000 000 söm
- C. 50 000 000 söm
- D. 25 000 000 söm

TÖĞRI: C
FK 1142-moddaga asosan, majburiy uluş qonun böyiça tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmini taşkil etadi. Anvarning qonuniy merosxörlari xotini va öğli bölib, qonun böyiça ular 200 millionni teng (100

milliondan) olardi. Bobur mehnatga qobiliyatsiz bölgani uçun vasiyatnomadan qat'i nazar öz qonuniy uluşining yarmini, ya'ni 50 million sömni majburiy uluş sifatida oladi.

OÇIQ SAVOLLAR

15. Qonun böyiça vorislikda merosxörlarning navbatlari qanday tamoyil asosida belgilanadi va oldingi navbat merosxörlarining mavjudligi keyingi navbatlarga qanday ta'sir qiladi?

NAMUNA JAVOB

Qonun böyiça vorislikda merosxörlar qonun hujjatlarida qat'iy belgilangan beşta navbat asosida merosga çaqiriladilar (FK 1135–1139-moddalar). Navbatlar qarindoşlik darajasining yaqinligiga qarab tuzilgan. Asosiy tamoyil şundan iboratki, har bir keyingi navbatdagi merosxörlar faqat oldingi navbatdagi merosxörlar bölmaganda, ular merosdan çetlaştirilganda, merosni qabul qilmaganda yoki undan voz keçgan taqdirdagina vorislik huquqiga ega böladilar (FK 1134-modda).

Masalan, agar meros qoldiruvçining farzandlari yoki turmuş örtoği (birinçi navbat) mavjud bölsa, uning aka-ukalari (ikkinçi navbat) merosga çaqirilmaydi. Vorislikka çaqirilayotgan navbatdagi barça merosxörlar meros massasini teng uluşlarda qabul qiladilar.

Muqobil yondaşuv sifatida, ba'zi xorijiy huquq tizimlarida barça qarindoşlar ma'lum foizlarda bir vaqtda meros olişi mumkin bölgan qoidalar mavjud. Biroq Özbekiston qonunçiligida qat'iy navbatlilik va oldingi navbatning töliq ustuvorligi belgilangan. Bu qoida oilaning eng yaqin a'zolari (bolalar, ota-ona, er-xotin) manfaatlarini maksimal darajada himoya qilişga qaratilgan.

16. Er yoki xotinning qonun böyiça meros oliş huquqi ularning nikoh davomida orttirilgan umumiy mulkdagi uluşiga qanday munosabatda böladi?

NAMUNA JAVOB

Er (xotin)ning meros huquqi va uning nikohdagi umumiy mulkdagi uluşi bir-biridan mustaqil bölgan ikkita alohida huquqiy institutdir. FK 1143-moddasiga köra, erga (xotinga) tegişli bölgan vorislik huquqi uning nikohda bölib, birgalikda orttirilgan mol-mulkning muayyan qismiga nisbatan bölgan mulk huquqiga daxl qilmaydi.

Amaliyotda bu şuni anglatadiki, er-xotin nikoh davomida 100 000 000 sömlik uy sotib olgan bölsa va er vafot etsa, dastlab Oila kodeksiga asosan xotinning umumiy mulkdagi teng yarmi, ya'ni 50 000 000 sömlik qismi ajratib olinadi. Bu qism meros massasiga kirmaydi, çunki u şusiz ham xotinning mulki hisoblanadi. Qolgan 50 000 000 söm meros qoldiruvçining (erning) mulki sifatida meros massasini taşkil etadi. Xotin uşbu 50 000 000 sömlik meros massasidan ham birinçi navbatdagi merosxör sifatida boşqa merosxörlar (masalan, bolalar) bilan teng uluşda meros olişga haqli.

Muqobil yondaşuvda ba'zilar xotin özining mulkiy uluşini olgaç, merosdan mahrum bölişi kerak deb öylaşi mumkin. Ammo qonunçilik buni rad etadi va tirik qolgan turmuş örtoğining moddiy manfaatlarini ikki karra (ham hammuallif mulkdor, ham qonuniy merosxör sifatida) himoya qiladi.

17. Qonun böyiça vorislikda meros mulkini saqlaş va boşqariş qanday amalga oşiriladi va meros boşqaruvçisini tayinlaşning huquqiy ahamiyati nimada?

> **NAMUNA JAVOB**
> Meros oçilgan vaqtdan to uni merosxörlar qabul qilib olgunga qadar bölgan davrda (odatda 6 oy) meros mulkini yöqotilişidan, talon-toroj qilinişidan saqlaş va undan samarali foydalaniş maqsadida merosni qöriqlaş va boşqariş çoralari köriladi. FK 1144-moddasiga asosan, qonun böyiça meros olinganida merosni boşqaruvçi qonun böyiça merosxörlardan bir yoki bir neçtasining iltimosiga binoan meros oçilgan joydagi notarius tomonidan tayinlanadi.
>
> Agar qonun böyiça merosxörlar bölmasa yoki noma'lum bölsa, mahalliy ijro etuvçi hokimiyat organlari yoki fuqarolarning özini özi boşqariş organi notariusga murojaat qilişi şart. Meros boşqaruvçisining huquqiy ahamiyati şundaki, u mulkni (masalan, işlayotgan korxona, çorva mollari, ijaraga berilgan binolar) qarovsiz qolişining oldini oladi, zarur tölovlarni (soliqlar, kommunal) amalga oşiradi va daromadlarni yiğadi.
>
> Muqobil yondaşuv sifatida merosxörlarning özlari boşqaruvçi tayinlamasdan mulkni amalda boşqarişi mumkin. Biroq rasmiy boşqaruvçi tayinlanişi uçinçi şaxslar (kreditorlar, qarzdorlar) bilan munosabatlarda huquqiy aniqlikni ta'minlaydi, merosxörlar örtasidagi nizolarning oldini oladi va mulkning daxlsizligini kafolatlaydi. Boşqaruvçi öz xizmatlari uçun meros hisobidan haq oliş huquqiga ham ega.

Glossariy

> **QONUN BÖYIÇA VORISLIK**
> Vasiyatnoma mavjud bölmaganda, bekor qilinganda yoki haqiqiy emas deb topilganda, meros mol-mulkining qonunda belgilangan navbat asosida merosxörlarga ötiş tartibi.

Misol: Anvar vasiyatnoma qoldirmasdan vafot etgani sababli, uning mol-mulki qonun böyiça vorislik tartibida taqsimlandi.

Boğliq atamalar: Birinçi navbatdagi vorislar, Majburiy uluş

> **BIRINÇI NAVBATDAGI VORISLAR**
> Meros qoldiruvçining bolalari, şu jumladan farzandlikka olingan bolalari, eri yoki xotini va ota-onasi bölib, ular qonun böyiça teng uluşlarda meros oliş huquqiga ega.

Misol: Vali vafot etgaç, uning yuz million sömlik uyi xotini va ikki farzandi örtasida teng uç qismga bölindi.

Boğliq atamalar: Qonun böyiça vorislik, Ikkinçi navbatdagi vorislar

> **IKKINÇI NAVBATDAGI VORISLAR**

Meros qoldiruvçining tuğişgan hamda ona yoki ota bir aka-ukalari va opa-singillari, şuningdek uning ham ota, ham ona tarafdan bobosi va buvisi hisoblanadi.

Misol: Marhumning farzandlari, xotini va ota-onasi bölmagani uçun meros uning tuğişgan akasi va buvisiga ötdi.

Boğliq atamalar: Birinçi navbatdagi vorislar, Uçinçi navbatdagi vorislar

UÇINÇI NAVBATDAGI VORISLAR
Meros qoldiruvçining tuğişgan amakisi, toğasi, ammasi va xolasi bölib, ular avvalgi navbatdagi merosxörlar bölmaganda teng uluşlarda meros oladilar.

Misol: Yaqin qarindoşlari bölmagan şaxsning merosi uning yagona ammasiga uçinçi navbat böyiça berildi.

Boğliq atamalar: Ikkinçi navbatdagi vorislar, Törtinçi navbatdagi vorislar

TÖRTINÇI NAVBATDAGI VORISLAR
Meros qoldiruvçining oltinçi darajagaça bölgan boşqa qarindoşlari bölib, bunda yaqinroq qarindoşlar uzoqroq qarindoşlarga nisbatan meros olişda imtiyozli huquqqa ega böladilar.

Misol: Barça yaqin qarindoşlar vafot etganligi sababli, meros törtinçi navbat asosida marhumning uzoq jiyaniga ötdi.

Boğliq atamalar: Uçinçi navbatdagi vorislar, Beşinçi navbatdagi vorislar

BEŞINÇI NAVBATDAGI VORISLAR
Meros qoldiruvçining mehnatga qobiliyatsiz boqimlari bölib, ular boşqa navbatdagi merosxörlar bilan birga meros ololmagan taqdirda çaqiriladi.

Misol: Marhumning heç qanday qarindoşi bölmagani uçun, uni yetti yil davomida boqqan nogiron qöşnisi beşinçi navbatda merosxör böldi.

Boğliq atamalar: Törtinçi navbatdagi vorislar, Meros qoldiruvçining boqimandalari

TAQDIM QILIŞ HUQUQI BÖYIÇA VORISLIK
Qonun böyiça merosxör meros oçilguniga qadar vafot etgan taqdirda, unga tegişli uluşning uning avlodlariga ötişi va ular örtasida teng taqsimlanişi qoidasi.

Misol: Otaning vafotidan oldin uning tönğiç öğli vafot etgan bölsa, öğilning uluşi taqdim qiliş huquqi asosida uning bolalariga ötadi.

Boğliq atamalar: Qonun böyiça vorislik, Meros transmissiyasi

MEROS TRANSMISSIYASI
Merosxör meros oçilganidan keyin uni qabul qilib olişga ulgurmasdan vafot etsa, unga tegişi kerak bölgan merosni qabul qiliş huquqining uning öz merosxörlariga ötişi.

Misol: Meros oçilgaç bir oy ötib merosxör vafot etdi, endi bu uluşni qabul qiliş huquqi meros transmissiyasi orqali uning farzandlariga ötadi.

Boğliq atamalar: Taqdim qiliş huquqi böyiça vorislik, Majburiy uluş

> **MAJBURIY ULUŞ**
> Vasiyatnoma mazmunidan qat'i nazar, meros qoldiruvçining voyaga yetmagan yoki mehnatga qobiliyatsiz bolalari, ota-onasi va er-xotiniga qonun böyiça tegişi lozim bölgan uluşning kamida yarmi miqdorida beriladigan kafolatlangan meros qismi.

Misol: Marhum butun mulkini döstiga vasiyat qilgan bölsa-da, uning voyaga yetmagan qizi majburiy uluş asosida öz qonuniy uluşining yarmini oldi.

Boğliq atamalar: Vasiyatnoma, Qonun böyiça vorislik

> **MEROS QOLDIRUVÇINING BOQIMANDALARI**
> Meros qoldiruvçining vafotiga qadar kamida bir yil uning qaramoğida bölgan va u bilan birgalikda yaşagan mehnatga qobiliyatsiz şaxslar bölib, ular çaqirilayotgan navbat merosxörlari bilan birga meros oladilar.

Misol: Marhumning qaramoğida ikki yil yaşagan mehnatga qobiliyatsiz jiyani birinçi navbat merosxörlari bilan birga qonuniy uluş oldi.

Boğliq atamalar: Beşinçi navbatdagi vorislar, Majburiy uluş

> **ER-XOTINNING BIRGALIKDAGI UMUMIY MULKI**
> Er va xotinning nikoh davomida orttirgan mol-mulklari bölib, meros oçilganda tirik qolgan er yoki xotinning bu mulkdagi öz uluşi meros tarkibiga kirmaydi va alohida ajratiladi.

Misol: Nikoh davomida olingan uyning yarmi xotinning umumiy mulkdagi uluşi sifatida ajratildi, faqat qolgan yarmi meros sifatida taqsimlandi.

Boğliq atamalar: Birinçi navbatdagi vorislar, Qonun böyiça vorislik

> **MEROSNI BOŞQARUVÇI**
> Merosni muhofaza qiliş va uni boşqariş maqsadida qonun böyiça merosxörlarning iltimosiga binoan meros oçilgan joydagi notarius tomonidan tayinlanadigan şaxs.

Misol: Merosxörlar çet elda bölganligi sababli, notarius meros qolgan korxonani yuritiş uçun merosni boşqaruvçi tayinladi.

Boğliq atamalar: Qonun böyiça vorislik, Vasiyatnoma ijroçisi

Xronologiya

Özbekiston Respublikasida qonun böyiça vorislik institutining rivojlanişi

1996 · FUQAROLIK KODEKSINING QABUL QILINIŞI
Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi qabul qilinib, uning V bölimida vorislik huquqi, şu jumladan qonun böyiça vorislikning beşta navbati va asosiy qoidalari mustahkamlandi.

Ahamiyati: Zamonaviy meros huquqining asosiy qonunçilik bazasi yaratildi.

1998 · OILA KODEKSINING QABUL QILINIŞI
Özbekiston Respublikasining Oila kodeksi qabul qilindi. Bu kodeks er-xotinning umumiy mulki va şaxsiy mulki tuşunçalarini aniqlaştirib, meros tarkibini belgilaşda muhim ahamiyat kasb etdi.

Ahamiyati: Oila a’zolarining mulkiy huquqlari va merosdagi uluşlari aniqlandi.

2004 · ER-XOTIN HUQUQLARIGA OID ÖZGARTIRIŞ
2004-yil 27-avgustdagi 671-II-son Qonuniga muvofiq Fuqarolik kodeksining 1143-moddasi ikkinçi qismi çiqarib taşlandi, bu er-xotinning meros olişdagi huquqlarini yanada aniqlaştirdi.

Ahamiyati: Er-xotinning meros va umumiy mulkdagi huquqlari takomillaştirildi.

2010 · MEROS TRANSMISSIYASI INSTITUTINING KIRITILIŞI
2010-yil 14-sentabrdagi O‘RQ-255-sonli Qonun bilan Fuqarolik kodeksiga 1140-1-modda qöşildi va merosni qabul qilib oliş huquqining ötişi (meros transmissiyasi) qoidasi belgilandi.

Ahamiyati: Merosxör merosni qabul qilişga ulgurmay vafot etgan holatlar huquqiy yeçim topdi.

2025 · MEROSNI BOŞQARIŞ TARTIBINING YANGILANIŞI
2025-yil 30-dekabrdagi O‘RQ-1109-sonli Qonun tahririda Fuqarolik kodeksining 1144-moddasi törtinçi qismiga özgartiriş kiritilib, merosni boşqaruvçini tayinlaş tartibi takomillaştirildi.

Ahamiyati: Egasiz qolgan merosni muhofaza qilişda davlat organlari iştiroki aniqlaştirildi.

Mind-map

Qonun böyiça vorislik

- Asosiy qoidalar: Qonun böyiça vorislikning umumiy tamoyillari.
- — Navbatlilik tartibi: Merosxörlar faqat öz navbati kelganda çaqiriladi.
- — Uluşlarning tengligi: Bir navbatdagi merosxörlar merosni teng bölib oladilar.

- — Farzandlikka olinganlar: Qon huquqi böyiça qarindoşlarga tenglaştiriladi.
- — — Yangi oilada tenglik: Farzandlikka oluvçilar bilan tuğişganlardek meros oladi.
- — — Asl oiladan uziliş: Biologik ota-onasidan qonun böyiça meros olmaydi.
- Vorislik navbatlari: Fuqarolik kodeksida belgilangan beşta navbat.
- — Birinçi navbat: Bolalari, eri (xotini) va ota-onasi (FK 1135-modda).
- — — Bolalar va er-xotin: Eng asosiy va birinçi çaqiriladigan merosxörlar.
- — — Tuğilajak bolalar: Ölimdan keyin tuğilgan bola ham birinçi navbatga kiradi.
- — Ikkinçi navbat: Aka-ukalar, opa-singillar, bobo va buvi (FK 1136-modda).
- — Uçinçi navbat: Amaki, toğa, amma va xola (FK 1137-modda).
- — Törtinçi navbat: Oltinçi darajagaça bölgan boşqa qarindoşlar.
- — Beşinçi navbat: Mehnatga qobiliyatsiz boqimandalar (FK 1139-modda).
- Maxsus huquqlar: Meros ötişining alohida holatlari.
- — Taqdim qiliş huquqi: Vafot etgan merosxörning uluşi avlodlariga ötişi (FK 1140-modda).
- — — Avlodlar örtasida tenglik: Ötgan uluş avlodlar örtasida teng taqsimlanadi.
- — — Çeklanmagan daraja: Töğri şajara böyiça daraja çeklanmaydi.
- — Meros transmissiyasi: Merosni qabul qilişga ulgurmay vafot etiş (FK 1140-1-modda).
- Ijtimoiy himoya: Zaif qatlamlarni merosda himoya qiliş.
- — Majburiy uluş: Vasiyatnomadan qat’i nazar beriladigan uluş (FK 1142-modda).
- — — Kimlarga beriladi?: Voyaga yetmagan bolalar, nogiron ota-ona va er-xotinga.
- — — Kamida yarmi: Qonun böyiça tegişi kerak bölgan uluşning kamida yarmi.
- — Boqimandalar huquqi: Meros qoldiruvçining qaramoğida bölganlar (FK 1141-modda).
- — — Kamida bir yil: Ölimdan oldin kamida bir yil qaramoğida bölişi şart.
- — — Törtdan bir qism: Boşqalar bilan olganda köpi bilan çorak qism oladi.
- Mulk va boşqaruv: Merosni saqlaş va er-xotin huquqlari.
- — Er-xotinning huquqi: Nikohdagi umumiy mulkdan öz uluşini olişi (FK 1143-modda).
- — Merosni muhofaza qiliş: Merosni yöqotişdan asraş çoralari (FK 1144-modda).
- — — Notarius iştiroki: Merosni boşqaruvçi notarius tomonidan tayinlanadi.
- — — Xarajatlarni qoplaş: Boşqaruvçi xarajatlari meros hisobidan qoplanadi.

Tuşuntiriş va sxema

Qonun böyiça merosni taqsimlaş va boşqariş jarayoni

DIAGRAMMADAGI BOĞLANIŞLAR

- Meros oçilişi ’Murojaat qiliş ’Notarius
- Notarius ’Umumiy mulkni aniqlaş ’Er-xotin uluşini ajratiş
- Er-xotin uluşini ajratiş ’Qolgan mulkni böliş ’1-navbat vorislarini aniqlaş

- 1-navbat vorislarini aniqlaş ’Vorislari bölsa ’Merosni teng taqsimlaş
- 1-navbat vorislarini aniqlaş ’Vorislari bölmasa ’Keyingi navbatlarga ötiş
- Keyingi navbatlarga ötiş ’Navbat böyiça ’Merosni teng taqsimlaş
- Notarius ’Zaif qatlamni tekşiriş ’Majburiy uluş qoidasi
- Majburiy uluş qoidasi ’Kafolatlangan uluş ’Merosni teng taqsimlaş
- Notarius ’Mulk qarovsiz qolsa ’Merosni işonçli boşqariş
- Merosni işonçli boşqariş ’Saqlab topşiriş ’Merosni teng taqsimlaş

Manbalar

UŞBU MAVZU MANBALARI

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR (DASTURDAN)

- Yuldashev J.I. Vorislik va oila huquqi. Darslik / yuridik fanlar doktori, professor, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist O. Okyulovning umumiy tahriri ostida. – T.: TDYUU nashriyoti, 2024. – 295 b. (Asosiy)
- Vorislik huquqi: nazariya va amaliyot. O‘quv qo‘llanma. U. Maxmudxodjayeva, M. Usmonova. Toshkent, 2025. 148 b.
- Fuqarolik huquqi. 2-qism. Darslik. Mualliflar jamoasi. Toshkent, 2017. 428 b.
- Załucki, Mariusz. “Impact of the EU Succession Regulation on Statutory Inheritance.” Comparative Law Review 23 (February 7, 2018): 223. http://dx.doi.org/10.12775/clr.2017.010. (Qo‘shimcha)
- Avsec, Franci. “Legal Framework of Agricultural Land/Holding Succession and Acquisition in Slovenia.” Journal of Agricultural and Environmental Law 16, no. 30 (April 30, 2021): 24–39. http://dx.doi.org/10.21029/jael.2021.30.24. (Qo‘shimcha)
- Szeroczyńska, Małgorzata. “People with intellectual disabilities as heirs. Part 2.” Special School LXXXI, no. 3 (June 30, 2020): 224–35. http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.2361. (Qo‘shimcha)

Iqtibos keltirişdan oldin har bir manbani uning amaldagi rasmiy matni bilan soliştiring.

Öquv matni ta’lim maqsadida sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan. Bu yuridik maslahat emas; iqtibos keltirişdan oldin birlamçi manbalar bilan tekşiring. Toşkent davlat yuridik universiteti · Oila va meros huquqi.

OXFORDER LLC tomonidan yaratilgan · Naşr 2026.11